Effacement & Elevation

פרשת חיי שרה תשפ"ז

61 *Then Rebecca arose with her maidens; they rode upon the camels and proceeded after the man; the servant took Rebecca and went.*

62 *Now Isaac came from having gone to Beer-lahai-roi, for he dwelt in the south country.*

63 *Isaac went out to supplicate in the field towards evening and he raised his eyes and saw, and behold! camels were coming.* 64 *And Rebecca raised her eyes and saw Isaac; she inclined while upon the camel.* 65 *And she said to the servant, "Who is that man walking in the field toward us?"*

And the servant said, "He is my master." She then took the veil and covered herself. 66 *The servant told Isaac all the things he had done.* 67 *And Isaac brought her into the tent of Sarah his mother; he married Rebecca, she became his wife, and he loved her; and thus was Isaac consoled after his mother.*

62. בְּאֵר לַחַי רֹאִי — *Beer-lahai-roi.* This was the propitious site where Hagar's prayers had once been answered, and it was there that Isaac had gone to pray. Even before he prayed, his needs were answered, and his bride was already approaching Haran, in the manner of [*Isaiah* 65:24] טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, *when they have not yet called I will answer* (*Sforno*).

when Rebecca entered the tent, they resumed. Thus the Midrash renders the verse: *He brought her to the tent — she was Sarah, his mother* (*Rashi*). This proved to Isaac that Rebecca was the worthy successor of Sarah.

First he brought her into Sarah's tent. When he observed that her actions were like those of Sarah, he married her (*Malbim*).

עבודת ה' בזמנים משתנים

המפרשים ביארו, שמה שכל אחד מן האבות קבע תפילה בזמן מיוחד, לא היה מקרי. כל אחד משלושת האבות יסד תפילה מיוחדת, בהתאם לייחודיות מהותו ולדרך עבודתו בקודש. נמצא שכל אחת משלושת תפילותינו, בהתאם לזמנה, מתייחסת דוקא לאב שיסדה מקדם.

וסוד תפילת שחרית היה על ידי אברהם, אבינו הראשון. כל מעשי אברהם היו בבחינת שחר עולה. הוא היה הראשון למפיצי אמונת האמת בעולם. בחשכת עולם תוהו, באפילת השקיעה בהבלי אלילים, הזריח אברהם אבינו את אור ההכרה באלוקים אמת ומלך עולם. כבר לפניו היו אישים דגולים שהכירו באמת גדולה זו ואף זכו להגיע לדרגות רמות בנבואה, אולם אחד היה אברהם, שעשה נפשות לעקרונות שדגל בהם, ושנעשה אור לגויים רבים. על כן נקבע סמלו של אברהם אבינו בשחר, ותפילתו, דביקותו בבורא, מסומלת בתפילת השחרית.

יצחק אבינו תיקן תפילת מנחה. הצהריים מסמלים את הזמן בו האור בעיצומו. כל משך זמן פעולתו של יצחק מצטיין בשפעת אורו. האמונה כבר קנתה אז קנין בנפשות רבות, ומעמדו בעולם נתחזק ונתעצם.

באברהם אבינו החלה להתקיים ברכת הקב"ה, ובני חת כבר פנו אליו ביראת כבוד ובהערצה רבה באומרם (בראשית כג, ו): "נשיא אלוקים אתה בתוכנו". אצל יצחק אבינו התקיימו הברכות ביתר שאת, עד שהתורה מעידה, שם בו, יג – יד): "ויגדל האיש, וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאוד... ויקנאו אותו פלשתים". לפיכך הצהרים הוא סמל זמן תפילתו – התקשרותו, של יצחק אבינו.

התפילה המיוחסת ליעקב אבינו היא תפילת ערבית. כל קורות חיי יעקב מסומלות בחשיכה. שלא כאבותיו, עשה יעקב רבות משנות חייו בגלויות שונות, שירד אליהן שלא מרצונו. פרשת תלאותיו של יעקב אבינו החלה עוד בהיותו בבטן אמו, כאשר נאלץ לריב עם אחיו על נחלת שני העולמות. לזה נוספו אחר כך מאבקים על הבכורה ועל הברכות. מאוחר יותר ברח לשדה ארם, ושם היה עליו להימצא במחיצת לבן, עובד האלילים הארמי, שהתל בו והחליף את משכורתו עשרת מונים. שמא תאמר שבזה תמה סאת ייסוריו? לא מיניה ולא מקצתיה. נכון לו עוד מאבק עם שרו של עשו, אחר כך עשו עצמו בא לקראתו למלחמה, ושוב הגיעו צרת דינה וצרות יוסף ובנימין, בקצרה, מסכת ארוכה של חושך ואפילה. חידושו של יעקב אבינו היה שגם בתוך הסתר אופל זה על האדם להתפלל ולהיות דבוק בשמים.

מידת החסד ומידת האמת

ביתר העמקה נוכל להבין ענין זה מתוך העיון במידותיהם של האבות. מידת אברהם אבינו היתה החסד. זוהי התכונה שאחז בה, מתוך הליכה אחר מידותיו של מקום. מה הקב"ה טוב ומיטיב לכל ומשפיע רוב טובה לכל

בחז"ל איתא (ברכות כו, ב), כי האבות תיקנו את התפילות. אברהם אבינו תיקן תפילת שחרית כדכתיב (בראשית יט, כז) "וישכם אברהם בבוקר", יצחק אבינו תיקן מנחה כמאמר הכתוב (שם כד, סג) "ויצא יצחק לשוח בשדה", ויעקב אבינו תיקן תפילת ערבית כדכתיב (שם כח, יא) "ויפגע במקום".

במדרש מצינו (תנחומא חיי שרה, א) "אין לך מי שכיוון דעתו אל התפילה כאברהם, דכתיב (בראשית יח, כה) 'חלילה לך מעשות כדבר הזה'". ויש להבין פירושם של דברים. ראשית, מה פירוש הענין שהאבות תיקנו את התפילות, שכן בוודאי אין הכוונה לנוסח התפילה, שתוקן כידוע, מאוחר יותר על ידי אנשי כנסת הגדולה. כמו כן יש להבין, מה ביאור דברי המדרש שאברהם אבינו כיון דעתו אל התפילה.

להבנת הענין, יש להקדים ולבאר מה היא תפילה. ביאורה המילולי של המילה 'תפילה' הוא להיטפל ולהתבטל ולדבוק, כלשון הכתוב (שם ל, ח) "נפתולי אלהים נפתלתי", שביארו רש"י (שם) שהיא מגזרת "צמיד פתיל" דהיינו חיבורים נתחברתי. תפילה אינה בקשת צרכים אישיים. להיפך, כאשר אדם מבקש את צרכיו ובשעה שכל מעייניו לגרמיה. הרי הוא עושה את הפעולה ההפוכה מהתבטלות. הלא הוא מבקש את מה ש'הוא' רוצה ומה ש'הוא' צריך, ומכאן שהוא מחשיב את עצמו ולא מבטל את עצמו. עניינה המרכזי של התפילה הוא לעורר רצון אלוקי בעולם הזה. המתפלל הרי הוא מבטל עצמו לחלוטין ונטפל לבורא, ועל ידי כך מעורר 'עת רצון' בכלפי העולם וגורם שיתפייס הבורא אל התחתונים וירצה בקיומם.

'בודת האבות הקדושים התבטאה בדבר זה וזו היתה כל מגמתם עלי אדמות. כי האבות, שכל אחד מהם יתקן זמן קבוע ביום, בו אכן מתעורר הרצון ..וקי בעולם ומתעצמת כביכול ההשגחה ונפתחים שערי שמים בשלשת הפרקים הללו. זו היתה מהותה של תקנת האבות.

כל אחד משלושת האבות הקדושים פעל ענין זה על ידי המידה המיוחדת לו. מידתו של אברהם אבינו היתה האהבה, ולכן איתא בחז"ל (ברכות טו, ב) שההשכמה בבוקר מעידה על האהבה. על ידי אהבתו עורר אברהם אבינו את רצון לדורות בשעת ההשכמה. מידתו של יצחק אבינו היתה פחד ויראה, ועל ידי היראה הוא תיקן את רצון. ואילו מידתו של יעקב אבינו היא 'אמת' ובכוחה תיקן תפילת ערבית, שהיא התפילה המיוחדת לפני שמחזירים הנשמה לבורא. 'אמת' היא ההיפך מ'כזב', ובעוד ה'כזב' הוא דבר שאינו מתקיים, כנחל אכזב, האמת לעומתו היא דבר הקיים לעד וללא שינוי. בסוף היום, כאשר אוספים את כל ההארות של היום ומקבעים אותם ומפנימים אותם באדם, מחזיר האדם את נשמתו על כל הארותיה שהשיג בעבודת יומו וזו שעת האמת.

האבות לא היו הראשונים שהתפללו, כבר קדמום בתפילות אדם הראשון, נח ועוד. אולם האבות הם אלו שיסדו את תפילותינו. כשם שהם שהניחו את היסודות לבנין האומה, כך הם שגם יצקו את יסודות תפילותיה.

יתירה מזו. ענין התפילות הוא גבוה ונשגב הרבה מעבר להשגות אנשים כערכנו, ואלמלא שאבותינו פתחו עבורינו לרווחה את שערי התפילה, אנו לא היינו מסוגלים להצליח בכך. רק אחרי שהם יצרו ופיתחו את צורת ההתקשרות לבורא שבתפילה, אנו מסוגלים לאחוז בדרכיהם. נמצא שרק מכוחם מסוגלים אנו לגשת להתפלל.

והנה "שיחה" היא תואר לדיבור קל ובטל, כמו שכתוב בפירוש שיח יצחק שבסידור הגר"א, על הביטוי "שיח שפתותינו" שאומרים בוידוי וז"ל:

כמו שבצמחים יש תבואות וירקות שזורעים אותם, ויש שיח השדה הגדל ממילא בלא שום עבודת האדם, כך בתכונת הדיבור, דברים שהם משורש השכל והתבונה מתוארים בתואר דיבור, ודברים שהם בלי השכל, רק דברים בעלמא, מתוארים בתואר שיח.

ויש להתבונן לפי זה, איך ניתן לקרוא לתפילה "שיחה", וכי תפילה היא דברים בעלמא? וגם צריך לבאר, למה דוקא תפילתו של יצחק היא הנקראת בלשון זו. הלא דבר הוא!

תפילת יצחק "בשדה"

זאת ועוד, התפילות שהתפללו אברהם ויעקב מתוארות בפסוק כתפילות במקום מסוים וחשוב, כמו שכתוב אצל אברהם אבינו בפרשת וירא (בראשית כא, יז) **וַיַּשְׁכֵּם** אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל **הַמָּקוֹם** אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה', וכן אצל יעקב אבינו נאמר בפרשת ויצא (בראשית כח, יא) **וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם**, ואילו תפילתו של יצחק היא "בשדה", לא ב"מקום" קבוע ומסוים, אלא אדרבה, "**ויצא** יצחק" – יצחק יצא ממקומו הקבוע לשוח בשדה. [ואף שמבואר בגמרא בפסחים (פח, א) ששדה זה שיצא יצחק להתפלל בו הוא הר המוריה, מכל מקום מבואר שם שיצחק "קראו שדה", כלומר, מקום לא קבוע]. נמצא כי תפילתו של יצחק היא בדרגת "שיחה" ובמקום שאינו חשוב ומסוים, והדברים טעונים ביאור.

"ידו שטוחה בתפילה"

עוד יש לעמוד על ענין מיוחד שהיה בתפילתו של יצחק באותה עת, כלשון חז"ל במדרש (ב"ר ס, טו):

* ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק, א"ר הונא, צפת [ראתה] שידו שטוחה בתפילה, אמרה, ודאי אדם גדול הוא, לכך שאלה עליו.

יש להבין עומק ענין זה של "ידו שטוחה בתפילה", ולמה דוקא צורת תפילה זו הביאה את רבקה להבין שיצחק "אדם גדול הוא".

ג. זמן תפילת מנחה אינו מסוים כשחרית וערבית

בגמרא בברכות שהבאנו מבואר שיצחק התפלל כאן תפילת המנחה, והוא שתיקן אותה לדורות. ויש להתבונן בענין מיוחד שמצאנו בתפילת המנחה לעומת שחרית וערבית. תפילת שחרית זמנה בתחילת היום, בעת שיוצא האדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, ותפילת ערבית קבועה לעת לילה שהוא זמן של סוף, כשהאדם מוכן להפקיד נשמתו ולשכב על מיטתו. אבל תפילת מנחה היא תפילה שזמנה מתחיל בעיצומו של יום, לא בנקודת תחילה או סוף, וגם זמנה אינו מוגדר וקצוב אלא נמשך מאמצע היום ועד דמדומי חמה, ואף מעלה וחשיבות יש למתפללים מנחה עם דמדומי חמה, כמו שאמרו בגמרא בשבת (קיח, ב). וצריך להבין את ענינה המיוחד של תפילת המנחה, שנקבעה למשך זמן, לזמן שאינו מדויק כל כך, שאינו לא תחילה ולא סוף.

מעלת תפילת מנחה

עוד יש לבאר את המעלה המיוחדת שיש לתפילת המנחה שהיא קרובה להתקבל, כמו שאמרו בגמרא (ברכות ו, ב):

* ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה, שנאמר (מלכים-א יח, לו-לז) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ענני ה' ענני.

ואף שהוסיפו שם רבי יוחנן ורב נחמן בר יצחק אף את תפילות שחרית וערבית, מכל מקום משמע שגם הם מודים שעיקר הזמן בו התפילה קרובה להתקבל הוא זמן תפילת המנחה.

כל היום, אבל תפלה זו ביום "חופתו" היתה בכונה כזאת, שנעשית ל"מעולה" שבכל התפלות, והנחילה לבניו אחריו, המתפללים כמתו בכל יום תפלת מנחה (המעולה שבתפלות, שהרי אליהו לא נענה אלא בה — ברכות ו'). ומכאן סמך למנהג, שהחתן והכלה צמים ביום חתונתם ומתודים לפני ה' בתפלת המנחה מקירות הלב, כמו במנחת עיוה"כ. ועי' לקמן בפ' ויפגע במקום

באי עולם, אף אברהם כן. הדביקות בקב"ה התבטאה אצל אברהם באמצעות הידבקות במידותיו הטובות, וזו רמוזה בתפילת השחר, בזמן ההארה לארץ ולדרים עליה.

יצחק אבינו החזיק במידת הגבורה והיראה. זו המידה המציינת את רוב הזהירות בדין, בבחינת "פחד יצחק". זוהי הזהירות שבעת היות החמה בתוקפה, לא להיות חלילה מכלל אלו שנאמר בהם: "וישמן ישורון ויבעט". זו הדרך המגבילה את השפע לבל יגלוש למקומות לא רצויים. כל זה מסומל בתפילת המנחה שזמנה בצהרים, כחום היום.

• יעקב הוא עמוד האמת. האמת מלמדת שאף בזמן האופל אין להפסיק מן הדביקות בבורא. גם בזמנים קשים של הסתר פנים מצד מעלה, תפקיד האדם שלא להסתיר את פניו הוא, ובכל עוז להמשיך לבקש את קירבת הבורא, בבחינת האמור (תהלים כז, ח): "לך אמר לבי בקשו פני, את פניך ה' אבקש". אם נראה, חלילה, כי איבד האדם את הקשר עם בוראו ונסתרה דרכו מה', עליו להתאמץ לחדש קשר זה, וזאת באמצעות הפגיעה — התפילה.

לב טהור

ובאופן אחר י"ל ע"פ דברי המבי"ט בבית אלהים (שער התפילה פרק ד) שכתב: 'ובוננת אלו הזמנים הוא להורות לנו, כי חיותנו וקיומנו בזה העולם הם מאתו ית', ולזה כשאנו קמים ממטתנו שישנו בלילה, אנו חייבים להתפלל לאל ולתת לו הודאה ולהכיר שהחזיר נשמות לפגרים שהם כמתים, שהשינה אחד ממשים במיתה (ברכות נד:) לסבת העדר השתמשות החושים החיצונים. ובתפלתנו לאל בשחר, אנו מכירים כי הוא המעמידנו בזה העולם, והמחיה אותנו כהיום הזה.

ואחר כך אנו הולכים לעשות עסקנו להתפרנס ממעשה ידינו, ובשעת המנחה שפנה היום ונטו צללי ערב, אנו חוזרים להתפלל לאל, כדי שנכיר ונבין, כי מה שנתעסקנו במלאכת חיינו והשתדלותנו, הוא הנותן לנו כח לעשות חיל, כי (קדושין פב:) אין עושר ועוני מהאומנות אלא ממי שהעושר שלו, כדכתיב (חגי ב, ח) "לי הכסף ולי הזהב" וגו', ולכך יבקש רחמים ממי שהעושר בידו. והנה נכללו כל צרכי האדם באלו השני דברים, בחיותו וקיומו. לכך אמרו (ברכות כו:) כי תפלת ערבית רשות, שאינה לצורך דבר הכרחי כשאר התפלות. ולכך אמרו שם (יד.) שאסור לעשות מלאכה קודם שיתפלל תפלת שחרית, כי אותה התפלה אנו מתפללים אותה על חיותנו בזה העולם, ולא הגיע עדיין גבול המלאכה'.

והנה הדבר ברור שכמה שאנו מודים ע"י תפילת שחרית 'כי הוא המעמידנו בזה העולם, והמחיה אותנו כהיום הזה', יש בזה גם הכרה והודעה שהוא הנותן לנו כח לעשות חיל, ולא היה צורך לתקן תפילה מיוחדת על כך. אלא מכיון שבמשך היום האדם מתעסק במלאכה ומרויח את פת לחמו, עלול הוא לשכוח את אותה ההכרה שהגיע אליה בתפילת הבוקר, ולחשוב כי כחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה, ולזה באה תפלת המנחה בסוף היום, כדי שיזכור האדם שהצלחתו תלויה רק במי שהעושר שלו.

ומבואר שגם ההכרה שבעבודה נתקנה תפילת מנחה, כלולה בעצם בתפילת שחרית, והצורך בתפילת המנחה הוא רק להחזיר את האמונה בה' שנחלשה במשך היום, לכמות שהיתה בתחילת היום, ועל כן כל התפלות מתייחסות לתפלת השחר ולאברהם אבינו.

שיעורי חומש

הבאר. נראה שהיתה ליצחק שייכות להנהגה המיוחדת של השגחה שהתגלתה שם.[10]

ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (כד, סג).

וברש"י: **"לשוח – לשון תפילה, כמו 'ישפוך שיחו'".**

"שיחה" היא אחת מעשרת המדרגות בתפילה, והיא כמו שיחה פשוטה, כאדם המנהל דיון עם חברו ("מען רעדט זיך דורך מיט דער בורא עולם"). המשנה אומרת (אבות ה, כא) "בן תשעים לשוח", פירושו, שכשאדם מגיע לגיל תשעים הוא כבר במדרגת "שיחה", שמשוחח עם הקב"ה בתפלתו. בגיל צעיר עוד יש לאדם הרבה תאוות, וככל שהאדם מתבגר - התאוות מתבטלות עד שהתפילה נעשית כשיחה, יצחק אבינו הגיע למדרגה זו עוד בצעירותו.

ד. תפילה במידת החסד ותפילה במידת הדין

כידוע, מידתו של אברהם אבינו היא מידת החסד ומידתו של יצחק היא מידת הדין. מידת החסד היא מידת התפשטות, השפעה והטבה. "עולם חסד יבנה" (תהלים פט, ג). הבסיס והיסוד של בריאת העולם הוא הרצון העליון של הבורא להשפיע על בריואיו אך טוב וחסד. התפילה מכוונת לעורר מידת החסד שבהנהגת הבורא, והרי היא קריאה ובקשה מהקב"ה להשפיע בחסדו, מתוך הכרת המתפלל שהכל כאשר לכל מושפע מלמעלה בגודל רחמיו וחסדיו.

אולם לפי מידת הדין כל השפעה מדודה ומדוקדקת לפי מעשי האדם וטהרת כוונתו, ואם כן, לכאורה אין מקום לתפילה מצד מידת הדין, דהלא ככל שידוקדק הדין כך יתברר כי מעשינו כולם אינם חשובים כלום ולא מגיעה עבורם שום תמורה והטבה. מי יצדק לפניך בדין? אם נבוא להתפלל ולעורר רחמים בדין, בהכרח עלינו לתפוס בדרך מיוחדת של תפילה, וכמו שיבואר.

ה. 15 יצחק אבינו - ביטול הישות

יצחק אבינו שמידתו מידת הדין – "פחד יצחק" (בראשית לא, מב), היו חייו בבחינת ביטול גמור, כי כל עבודתו היתה בתכלית הביקור והדקדוק, וכאילו כל מעשיו וזכויותיו בטלים לפי עומק האמת של הדין, ועליו אמרו חז"ל שאפרו צבור במקום המזבח (זבחים סב, א), ומבואר במדרש תנחומא (תולדות, ז) שיסוד ענין זה הוא שכבר בחייו היה חשוב כמת, וז"ל:

אתה מוצא כל מי שנתייסם [נעשה סומא] בעיניו, כאילו הוא מת. כיצד, אמר רשב"י, אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהן אלא לאחר מיתתן וכו'. והרי מצינו שייחד הקב"ה שמו על יצחק הצדיק בחייו, שכן הוא אומר ליעקב (בראשית כח, יג) אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק. רבי ברכיה ורבנן, רבנן אמרי, רואה את אפרו כאילו הוא צבור על גבי המזבח. ורבי ברכיה אמר, הואיל ונתייסם בעיניו כאילו הוא מת, לפי שהיה גנוז לתוך הבית ויצר הרע פסק הימנו, לכך כתיב (שם כז, א) ויהי כי זקן יצחק.

זו תכלית מידת הדין, להרגיש כל כך לא ראוי וכל כך לא זכאי, עד שכולו כמי שאינו. זו היתה מידתו של יצחק החשוב בחייו כאילו מת.

16 'שיחה' - תפילה בלי הרגשת ישות

הנהגה במידה זו משנה את כל צורת התפילה. בדרך כלל תפילה היא בקשת האדם מהקב"ה להשלים את מה שחסר לו, ובזה גופא שהוא מבקש ישנה הרגשת עצמיות: יש לי, ראוי שיהיה לי, ואני מבקש מהמשפיע והנותן הכל שיתן לי עוד. דיבור, אפילו של תפילה, יש בו הרגשת ישות. לפעמים טמונה בו אפילו הרגשת 'מגיע לי'. אבל תפילה מתוך הנהגה של מידת הדין, היא בתחושת 'לא מגיע לי כלום' עד שלאמיתו של דבר אני לא מסוגל לבקש בכלל, לא מסוגל 'לדבר' דיבורים שיש בהם משמעות של משא ומתן וטענות, אלא כל מה שאני יכול לעשות זה רק "לשוח". אשיחה במר נפשי (איוב ז, יא). דאגה בלב איש ישיחנה (עי' משלי יב, כה ויומא עה, א). כשאדם משיח את לבו לפני חבירו אינו מבקש ומצפה לקבל ממנו משהו, אלא רק מבטא לפניו את צרותיו ודאגתו. המתפלל בדרך של 'שיחה' אינו מבקש ושואל כי אין לו העזה לעשות כן, אלא הוא רק 'שח' לפני הקב"ה ומבטא לפניו את חסרונו וצרכיו.

תפילה לעני - 'עיטוף' ו'שיחה'

המקור לצורת תפילה זו שבאה מהנהגת הדין וביטול הישׁ, הוא הפסוק תְּפִלָּה לָעָנִי כִּי יַעְטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ. 'עיטוף' מבטא ביטול מציאות. המתעטף מסתיר בביטול את מציאותו ועושה עצמו כאילו אינו. "לפני ה' ישפוך שיחו" – כמי ששופך מים לרוקן הכלי, כי בשפיכת שיחו בלבד ינוח לו (אלשיך).

על יום הדין הגדול, היום בו תתגלה האמת על אפסות כל הנמצאים מול המציאות האמיתית היחידה, נאמר בפסוק (ישעיה ב, יז) וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, ובבחינה זו, התפילה של 'שיחה', שהיא התפילה של האוחזים במידת הדין, היא גדולה ומעולה יותר מכל תפילה שהיא, כי יש בה יחוד ה' לבדו מתוך הכרה כי אפס זולתו. אין כאן בקשה של נמצא שמרגיש את עצמיותו ומבקש ושואל בעבורה, אלא אדם הנכנע לגמרי, ומרגיש שכלום לא מגיע לו, ואין לו אלא לשפוך שיח לפני קונו[6].

'לשוח בשדה' - בחינת ביטול

תפילה בבחינת שיחה אינה מתייחדת למקום מכובד ומסוים, משום שהיא מגיעה דוקא מתוך ביטול של כל העצמיות והישות, ולכן התייחדה תפילתו של יצחק מתפילת אברהם ויעקב בהיותה בדרך יציאה ממקום קבוע, יציאה מהבית אל השדה, "ויצא יצחק לשוח בשדה".

ו. שיחה נעימת "בטרם יקראו"

בבעל הטורים (כה, סג) מבואר שכאן התקיים ביצחק מאי דכתיב (תהלים לב, ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא, שדרשו על זה בברכות (ח, א) דהיינו אשה, דכתיב (משלי יח, כב) מצא אשה מצא טוב, יש לבאר לפי זה מה שנכתב כאן מיד אחר "ויצא יצחק לשוח בשדה" - "וישא עיניו וירא והנה גמלים באים". מיד כשיצא יצחק ממקומו לשדה, בלומר, כשביטל כל עצמיותו והכיר בכך דלית ליה מגרמיה כלום, עוד קודם שהתחיל לשוח בשדה ולהתפלל, כבר נענה וראה גמלים באים ובהם רבקה המיועדת לו לאשה, כי כשהתפילה היא בבחינת בקשה ושאלה יש בה כביכול משא ומתן, האדם שואל ומבקש והקב"ה עונה לו, אבל מי שנגש לתפילה של 'שיחה', שאין עניינה כלל שאלה ובקשה אלא רק שפיכת שיח בביטול כל העצמיות, בלי להרגיש זכות לבקש ולשאול ולנהל כביכול משא ומתן, ראויה תפלתו שיתקיים בה מה שכתוב (ישעיה סה, כד) "והיה טרם יקראו ואני אענה" בלא תחילת משא ומתן?.

18 ז. "ידו שטוחה" בלי יציפיה לקבלת שפע

"אמר רב הונא, צפת שידו שטוחה בתפילה". תפילה ביד פשוטה עניינה הכרה שאין לו למתפלל כלום משלו, ואין הוא רואה את עצמו כראוי לבקש, ולכן אין ידו כפופה ככלי לקבל השפע, כי אפילו כלי קיבול לקבל בו מה שהוא מבקש אין לו. תפילה כזו היתה תפילתו של יצחק, תפילת מנחה, תפילת עני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו, בלי לצפות לכלום, בלי לראות את עצמו אפילו ככלי ראוי לקבל, ומתפילה זו התפעלה רבקה - "צפת שידו שטוחה בתפילה, אמרה, ודאי אדם גדול הוא". אין זה דבר מצוי שאדם מתבטל כל כולו מתוך הנהגת הדין בדקדוק, והרי שיש כאן גדלות מיוחדת. ואף היא נענתה לקראתו "ותפול מעל הגמל" ממידת הדין "פחד יצחק"[8], "ותקח הצעיף ותתכס" דרך עיטוף, כמידת "תפילה לעני כי יעטוף".

ח. תפילת מנחה - ביטול היש

בתחילת היום ובסוף היום נקבעו תפילות שחרית וערבית, שהן תפילות בבחינת שאלה ובקשה. בבוקר יוצא אדם לפעלו ולעבודתו ומבקש הצלחה וסיעתא דשמיא, ובלילה הוא מפקיד רוחו בידי שמים ומבקש על שמירה מלעילא. אך לאורך כל עיצומו של יום, בשעות בהן מרגיש האדם שהוא עושה ופועל בידיו, ובכל כולו טבוע בהרגשת 'יש לאל ידי לעשות', נתקנה דוקא תפילת המנחה שהיא בבחינת 'שיחה', הבאה מתוך ביטול כל העצמיות, הכרה כי לית ליה למתפלל מגרמיה כלום, ואין לו שום זכות ועילה לבקש ולשאול, רק להשיח לפני הקב"ה את אשר על לבו, וכל זה כדי לשרש ולעקר מלבו את התחושה של כוחי ועוצם ידי מכל וכל.

לעולם יהיה אדם זהיר בתפילת המנחה. על תפילת המנחה נאמר וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ. כל עניינה של תפילת מנחה הוא ביטול גמור של כל הרגשת עצמיות, בבחינת היחוד השלם של "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", ולכן היא תפילה "לפני ה'" הקרובה להתקבל.

חובת ההכנה לתפילה

קודם שהתפלל יצחק בשדה, נאמר בתורה שהוא בא "מבוא באר לחי רואי", וזה היה המקום שהלכה אליו הגר לאחר ששילחה אברהם אבינו מביתה, ושם נגלו אליה המלאכים והבאר שממנו השקתה את ישמעאל. וכתב **רש"י** שהטעם שהלך לשם יצחק, הוא משום שהלך להביא את הגר לאברהם, שישאנה שוב.

והרמב"ן ביאר באופן אחר, שיצחק הלך לשם כדי להתפלל, וזה היה מקום התפילה התמידי שלו, משום שראה ששם נגלו מלאכים להגר, וגם היה זה המקום של אשל אברהם ששם עשה חסד עם הבריות, וזו גם סיבה שהוא מקום מוכן אל התפילה.

22 שערי תפילה - ר' יונה (כב)

Kavanah Requires Preparation Beforehand

Our *kavanah* and purity of heart in *tefillah* depend on our preparation beforehand. So wrote the Rambam:

> How should the *kavanah* be? A person should clear all the thoughts from his heart and see himself as if he is standing before the Shechinah. Therefore, he needs to sit for a little while before *tefillah*, in order to bring his heart to *kavanah*.[1]

And so wrote the Shulchan Aruch:

> A person should wait for a little while before he stands up to pray. This is in order to bring his heart to have *kavanah* toward Hashem.[2]

Waiting a short time before starting to daven is not a matter of *mussar* and inspiration. Nor is it extra piety. It is a halachah. This we see from the Rambam's wording, which comes to explain *kavanah* in the context of something that is an absolute requirement in *tefillah*.[3]

Accordingly, a person who comes late to shul for Shacharis, who hurries to throw on his tallis and tefillin and then race through the davening, is acting contrary to the Halachah. The same is true with coming late to Minchah or Maariv and rushing to catch up with the *tzibbur* for the Shemoneh Esrei. It is thus guaranteed to him in advance that he will not succeed in having *kavanah*. His *tefillah* will not come out right.

We see that it is not possible for a person to break off from the matter in which he was involved, stand up, and immediately begin to pray — relying on his *kavanah* to come as he davens. Someone who does so is ignoring the words of *Chazal*. Even if he exerts himself to attain *kavanah*, he won't succeed. This is because *Chazal* have told us that the way to achieve *kavanah* is to spend a little time in reflection *before* beginning to daven.

23 How much preparation does a person need? It depends on the quality of his *tefillah*. The pious men of old needed a full hour, due to the utter purity of their prayer.[4] With us, it is each person according to his level. But without preparation, even if we firmly prod our heart to *kavanah*, it won't last for more than half a *berachah* or a whole one. We won't be able to keep it up for the whole *tefillah*. Sooner or later the previous state will reestablish itself and draw us back to the matters we were involved in before starting to daven.

24

We see that through preparation, we attain the closeness to Hashem necessary for *deveikus* in *tefillah*. Due to our preparation before *tefillah*, Hashem draws close to us. Accordingly, when someone prays without preparation, it is like pleading to the king when the king has already gone away.

A person can speak to the king only if he first enters the palace and stands before the king. Otherwise he is far from the king; the king does not hear him. So it is when a person prays without preparation. It is like he is standing outside and pleading. How will his plea be heard?

28

וכעין דברי הרמב"ן כתב גם **הספורנו**, שיצחק אבינו הלך להתפלל במקום שבו נשמעה תפילת הגר, ובספר **'אמר הגאון'** שהוא שיעורים שנמסרו על ידי הספורנו ונכתבו על ידי תלמידו, כתב שמקום זה היה "מקום לעיון ולהתבודדות" עבור יצחק, "ויצחק הלך שם קודם תפילתו להשיג הציור והרושם בשכלו", ויש ללמוד מכך על חשיבות ההכנה לפני התפילה, שאין 'ליפול לתוכה' בפתאומיות, אלא להתכונן אליה בישוב הדעת קודם. וכך נפסק **בשולחן ערוך** (סי' צג ס"א) "ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל, כדי שיכוין ליבו למקום".

התבוננות שגם כשהאדם בנפילה תפילתו מתקבלת

והגר"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ח עמוד 266) **הקשה על דברי הרמב"ן** והספורנו, מדוע הלך יצחק להתפלל במקום שבו נתקבלה תפילת הגר ונראו אליה המלאכים, והרי היו לו עוד מקומות מובחרים כאלו, כמו המקום שבו היה מעשה העקידה, וכן היה רואה בעצמו מלאכים בכל מקום. ואיזה מעלה מיוחדת היה במקום שבו נענתה תפילת הגר וראתה מלאכים.

וביאר שבכל המקומות שנראו המלאכים וענה ה' לתפילות, יתכן שהיה זה מחמת הזכות הגדולה שהיתה שם, או מחמת גדלותם של האנשים שהתפללו, מה שאין כן בהגר, מצינו דבר נפלא, שאפילו שנפלה ממדריגתה ונשלחה מביתו של אברהם אבינו, **בכל זאת ענה ה' לתפילתה ונראו לה מלאכים.**

ודבר זה הוא חיזוק גדול שיש ללמוד מהגר, שאפילו כשאדם בנפילה וירידה, ואינו עומד במעלתו, בכל זאת יקוה שיעזור לו ה' וישמע את תפילתו, כשם ששמע את תפילת הגר לאחר שנשלחה מביתו של הצדיק.

וזה כלול בדברי **השולחן ערוך** (סי' צג ס"ב) שקודם התפילה יש להתבונן "בדברי תנחומין של תורה סמוך ליציאת מצרים", ששם מצינו שנגאלו ישראל אפילו שלא היו ראויים לכך. ומצינו בגמרא על החשיבות של סמיכת גאולה לתפילה, וביאר **הסבא מסלבודקה** (אור הצפון ח"א עמוד פו) שהכוונה ללמד לאדם יסוד זה, שאפילו כשהיו ישראל בתחתית המדריגה, הללו והללו עובדי עבודה זרה, בכל זאת ריחם עליהם ה' וגאלם מצרתם, וכמו כן כל אדם בכל מצב שהוא יכול להתפלל ותתקבל תפילתו.

התבוננות קודם התפילה בחסדי ה'

21

עוד כתב **השולחן ערוך** (שם) שיש להתבונן קודם התפילה בחסדי ה', ודאגתו ליראיו ואוהביו. ובענין זה יש לציין להנהגה מיוחדת שראיתי אצל מו"ר **הגר"ר מרדכי שוואב** זצ"ל, כשזכיתי להתפלל סמוך אליו במשך כמה שנים. שקודם תפילת שמונה עשרה היה מביט דרך החלון באילן גדול שצמח ליד בית המדרש, ומיד אחר כך עמד להתפלל. ובמשך שנים רבות לא ידעתי פשר מנהגו.

ופעם אחת הרהבתי עוז ושאלתי, "ילמדנו רבנו, מה הסיבה שמסתכל באילן קודם תפילת שמונה עשרה", ואמר לי שהוא מתבונן בחסדי ה' המופלאים. שהרי בהתבוננות באילן ניתן להבחין שהענפים התחתונים שלו הם ארוכים ומתפשטים ועולים עד למעלה, ואילו הענפים האמצעיים הם קצרים יותר ועומדים יותר באמצע, והענפים שהכי עליונים הם קצרים מאוד ואינם מתפשטים כמעט כלום לצדדים. ומה טעם הדבר. משום שהענפים זקוקים לצורך גדילתם לראות את אור השמש, ואילו היו הענפים העליונים ארוכים, היו מכסים על התחתונים ומונעים מהם לראות את פני השמש, ולכן עשה ה' בחסדיו ורחמיו דבר נפלא, שהענפים הנמוכים ארוכים יותר, וכך כל הענפים מקבלים את אור השמש כפי שהם צריכים. וסיים ואמר, קודם כל שמונה עשרה, אני מביט באילן ומתבונן בחסדי ה' המרובים, וכיצד הוא דואג לקיום כל בריאה ובריאה, ולאחר החיזוק הזה אני ניגש אל התפילה, לשבח את ה' כראוי, ולבקש ממנו את בקשותי, ואף להודות לו על כל חסדיו.

התבוננות קודם התפילה בגדלות ה'

כמו כן, קודם התפילה יש לאדם להתבונן בגדלותו העצומה של ה', שעל ידי כך יהיה השבח שיאמר בתפילתו מעולה יותר.

וכתב הגר"ר **אהרן קוטלר** זצ"ל (משנת רבי אהרן ח"א עמוד פח), שקודם התפילה צריך להתבונן בגדלות ה' וחסדיו, כדי שאחר כך יהיה השבח אליו כראוי. והוסיף, שאחד מחסדיו של ה' הוא, מה שציוה עלינו לזכור את הניסים הגדולים שעשה עמנו, כמו שנאמר "זכר עשה לנפלאותיו", וכמו שצוונו לזכור את יציאת מצרים ונס פורים וכדומה, שעל ידי זה יהיה לנו תמיד ידיעה על גדלותו של ה' וחסדיו הגדולים עמנו, ומתוך כך נשבחו תמיד כראוי.

וכתב רש"י (ברכות ד.) בשם הירושלמי, "יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו".

הנה דוד המלך אמר (תהלים קג, ה) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, הרי שתפלת העני נקראת בשם שיחה, ולפי זה תפלתו של יצחק שהתפלל לפנות ערב, היתה תפלת עני.

ולפי זה יבואר למה נקראת תפלה זו מנחה, שנתקשו בו התוספות (פסחים ק"ו ע"ב ד"ה סמוך למנחה) למה נקרא תפלה זו תפלת מנחה, הרי מנחות קרבים במקדש גם בשחרית. ולפי דברינו יבואר היטב, כי תפלתו של יצחק היתה תפלת עני, ותפלת עני ראויה להיקרא תפלת מנחה, כי דרכו של עני להקריב מנחה, כמו שביאר רש"י הטעם שלכן נאמר בתורה (ויקרא ג, ה) אצל קרבן מנחה, ונפש כי תקריב מנחה, מי דרכו להתנדב מנחה עני, וראויה להיקרא תפלת מנחה.

ונשתנה תפלת העני מתפילתו של העשיר, כי תפילתו של העני, היא בהכנעה ובשברון לב, וכמו שאמר דוד המלך תפלה לעני כי יעטוף, ואילו תפלת העשיר היא בחזקה, על דרך הכתוב (יונה ג, ח) ויקראו אל האלקים בחזקה, ועל זה אמרו (סנהדרין ק"ה ע"ב) חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני.

27a בן-מלך - ר' מיכל גבריא (כג)

בפשוטו של מקרא פירש הרשב"ם ש'לשוח' הוא מלשון 'שיחים' - 'ויצא יצחק לשוח בשדה, כדכתיב וכל שיח השדה, כלומר לטעת אילנות ולראות ענייני פועליו'. וכן באבן עזרא - 'ללכת בין השיחים'.

ויש שפירשו שהוא מלשון טיול - 'לטייל ולהשתעשע בין האילנות לרוח היום' (רבינו בחיי). והאברבנאל כתב - 'שהיה הזמן קיץ ולפנות ערב יתקרר האויר, ויוצאים בני אדם מבתיהם לשדה לדבר זה עם זה, ולראות באבי הנחל'.

אולם רש"י הביא מדרש חז"ל בזה - 'לשוח - (ב"ר) לשון תפילה כמו (תהלים קב) ישפוך שיחו'.

וצריך להבין הקשר בין פשוטו ומדרשו.

27b-28 **ונראה** בזה, שאברהם תיקן תפילת שחרית, כלומר, כי בכל יום בעת שמתחדשת הבריאה, יש לנו לעבוד את ה' מצד היותו מחדש העולם בטובו. ועוד כי בהתחדשות הבריאה בכל יום הרי הוא יתברך מופיע כביכול כבורא העולם, ועבור זה תיקן אברהם תפילת שחרית כלומר מה שעלינו לעבוד את ה' מפני היותו בורא העולם ואדוניו (ועיין

This explains why it is so hard to have *kavanah* in *tefillah* when preparation is lacking. If a person speaks to his friend from up close, it is easy to keep talking for a long time because no disturbances come between them. But what if he speaks to his friend from afar, while a lot of other people are standing in between and talking, and much noisy activity crosses through and cuts their line of communication? The conversation will surely be choppy and disjointed.

If someone davens without prior preparation, it is like he is standing far away from Hashem. In between stand all the worldly matters that he did not push to the side. How can he keep up his conversation and his *kavanah* for more than a very short time?

28 **אמנם** יצחק הוסיף וחידש דרגה נוספת בחובת העבודה. והוא כי יש לעבוד את ה' גם מצד הפעולות והמעשים הנעשים בעולם על ידי האדם, כי גם הם אינם אלא מכוחו יתברך אשר 'הוא הנותן לך כוח לעשות חיל'. ולכך לעת ערב כשסיים האדם את כל עסקיו אשר עסק בהם במשך היום ואף עשה חיל, הרי עליו לעבוד את ה' מצד בחינה זו אשר האלוקים הוא המנהיג את העולם, והוא אשר מצליח דרכי האדם באשר הוא עושה, וזהו מהותה של תפילת מנחה.

ואכן אצל יצחק מצאנו כי נצטיין בעניין זה שנתברך מאת ה' בעבודת השדה כדכתיב 'ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'' (כו, יב).

ובזה מבואר כיצד תואמים הפשט עם הדרש להפליא. כי אכן באותה שעה שיצא יצחק לסייר בשדהו לראות ענייני פועליו אז תיקן תפילת מנחה, כלומר כי כל מלאכת האדם והצלחת מעשיו אינם אלא מכוחו יתברך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, ויש לנו לעבדו בגין זה.

29 רל **אהל** פרשת חיי שרה יהושע

זה אף פירוש הפסוק הנ"ל: "מי האיש החפץ חיים" - מה היא דרכו של האדם שחפץ בחיים האמיתיים בעוד שהוא איש, כלומר בשנות בחרותו וכוחו, "אוהב ימים לראות טוב" - כבר בשנות חייו הצעירות זונח הוא את ה'ערב' וה'מועיל', ומשקיע רק ב'טוב' האמיתי - בדברי תכלית ואמת.

על פי האמור מתפרש הפסוק: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" - כיון שכבר בשנות צעירותו שאף יצחק אבינו להשיג מידה זו של 'אוהב ימים לראות טוב', על כן יצא יצחק להתפלל בשדה 'לפנות ערב', כלומר שתפנה ותסתלק ממנו המשיכה אל ה'ערב', ויוכל לעבוד ולקנות רק את ה'טוב' האמיתי שהוא הדביקות בבורא ברוך הוא.

RIVKAH NOTICED AN unusual aspect in Yitzchok's behavior. His hands were outstretched when he was davening. Upon seeing this, she declared that he must be a great man. (*Bereishis Rabbah* 60:15)

There are people who have their hands outstretched. This means that they are active and that they are doers. They do not rest for a moment and they are constantly in motion, accomplishing so much for individuals and for the community. They do not sit idle for a moment. However, they are not the ones who invest in their davening. They rely on their efforts and business and administrative acumen. At the end of the day, they tend to have an attitude of satisfaction in their many accomplishments.

There are others who have a totally different approach. They daven and stay in their own corner, without applying any effort to influence facts on the ground.

Rivka Imeinu noticed that Yitzchok's tendencies excelled in both these areas. His hands were outstretched, indicating that he was a man of action. He was one who would be involved and active to be ready to do what had to be done. Yet, at the same time he was davening. For every movement he took, he aimed his prayers at Hashem. When Rivka noted this special blend of prayer and action she declared, "This is a great man!"

Lecha we read how Hagar fled to Be'er Lachai Ro'i when she felt persecuted by Sarah, and it was there that four angels appeared to her. Ramban writes (24:62) that it is possible that Yitzchak had designated Be'er Lachai Ro'i as an appropriate place for prayer, since angels had visited that site.

We know that angels were quite commonplace in Avraham's house. What, then, prompted Yitzchak to leave his home and travel to this site in the desert to pray?

The Gemara (*Berachos* 10a) mentions five ways in which the *neshamah* is similar to Hashem. One of these is, "Just as Hashem sees but cannot be seen, so, too, the *neshamah* sees but cannot be seen."

The difficulty in attaining a high level of *emunah* is due to the fact that Hashem cannot be seen. When we look out the window, all we perceive is the glamour and glitter of the physical world. This is all a facade that obstructs our view of "He Who cannot be seen." He sees all that we do, hears all that we speak, and knows all that we think, and it is from Him that all bounty and blessings

אחר האמור שעל האדם להתרחק מן ה'ערב' וה'מועיל' ולעסוק ב'טוב' האמיתי, עלול האדם לחשוב שהדרך הראויה בעבודת הבורא היא פרישות מוחלטת מכל עסקי החומריות, התבודדות ביערות, התרחקות מחברת בני האדם והתעסקות ברוחניות בלבד. אך האמת שאין זו הדרך הנכונה, כדכתב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ג הלכה ג-ו) "שמא יאמר אדם, הואיל והתאווה והכבוד וכיוצא בהן דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה וכו' גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה וכו', צריך האדם שיכוון כל מעשיו כולם כדי לידע את ה' ברוך הוא בלבד, ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר, כיצד כשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר, לא יהיה בליבו קיבוץ ממון בלבד, אלא יעשה דברים אלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להן וכו' וכן כשיאכל וישתה לא ישים על ליבו לעשות דברים הללו כדי ליהנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחיך וכו', אלא ישים על ליבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד".

הבורא יתברך ברא את העולם בצורה כזו שהאדם לא יפרוש ממנו לגמרי, אלא יתנהג ויחיה בתוכו, באופן שיהיו לו משפחה וילדים ויעסוק בפרנסתם, ותפקיד האדם הוא שבכל אותם עסקי הגשמיות, לא תהא כוונתו למלאות את תאוות ליבו, אלא על מנת שיהיה בו כח וחשק לקיים את רצון ה' ולעובדו בלבב שלם.

ובכך יתפרש הפסוק בתחילת קהלת (פרק ו, ג) "**הבל הבלים** אמר קהלת **הבל הבלים** הכל הבל" - כפל הכתוב לשונו: 'הבל הבלים אמר קהלת' - העולם הזה והנאותיו הם הבל הבלים, אך גם 'הבל הבלים הכל הבל' - כלומר אמירת 'הכל הבל' היא גם כן 'הבל הבלים', דהיינו לחשוב שמכיון שהעולם הזה הוא הבל הבלים, אם כן 'הכל הבל', ועדיף להתנזר ממנו לגמרי ולעסוק אך ורק בתורה ועבודה, זהו גם כן 'הבל הבלים', וכלשון הרמב"ם "גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה", אלא הדרך הראויה לילך בה היא ההתעסקות בחומריות ובגשמיות אך בקדושה וטהרה, מתוך כוונה ראויה לקיים על ידם את רצון ה' יתברך.

אף יסוד זה נרמז בפסוק האמור: 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב' - 'שדה' מסמל את כל עסקי העולם הזה וצרכי הגשמיות של האדם, עבודת השדה והעסק בפרנסת אנשי ביתו, התכלית של כל אלו היא כאמור ל'קדש הרשות', להשתמש בגשמיות לצורך הרוחניות, לבנות בית שתשרה בו השכינה ולחנך את ביתו לדרך התורה והעבודה, ולא ח"ו בשביל לספק את הנאותיו הגשמיות.

על כך אמר הכתוב: 'ויצא יצחק לשוח' - יצחק אבינו יצא להתפלל, ומה הייתה תפילתו, 'בשדה לפנות ערב' שיוכל לפנות ולהתחיק מענייני ה'שדה' - הגשמיות - את ה'ערב', כלומר שלא יעסוק בענייני הגשמיות מתוך כוונת 'ערב', דהיינו למלאות תאוות ליבו, אלא ישתמש ב'שדה' אך ורק לצורך עבודת הבורא, לשם שמים בלבד.

emanate. In truth, the spiritual world is more of a reality than the physical world, and our efforts should reflect that. It is our failure to perceive the reality of the spiritual world that clouds our outlook on life and causes us to digress from the path we are meant to take.

When Hagar fled to the desert and was visited by the angels, she called Hashem "You are the God of seeing." The Torah continues, "Therefore the well was called 'Be'er Lachai Ro'i — the Well of the Living One Who appeared to Me'" (16:13-14). Yitzchak was accustomed to seeing angels regularly because he had reached the level where the *Shechinah* rested upon him, and the *Shechinah* is always accompanied by angels. However, it was unusual for angels to visit Hagar, a lowly maidservant. This incident demonstrated that although one cannot perceive Hashem, He is very much "alive" and involved in the lives of even the lowly and despondent. This recognition prompted Yitzchak to designate that particular site as his place of prayer, for there could be no better place to speak to Hashem than the location where He had shown His concern for and involvement in the life of a maidservant.

The Jewish people have experienced numerous revelations of Hashem's concern for us, beginning with the Ten Plagues, the Splitting of the Sea, and the Giving of the Torah. In the days of the *Shoftim*, the nation felt His presence whenever they sinned and subsequently when they did *teshuvah*. And throughout the long *galus*, we, too, recognize how He is very much "alive" and closely involved in our lives. Had this not been the case, our small nation could not have survived among "seventy wolves."

"The more cognizant we are of the reality of Hashem's involvement in our lives, the easier it will be to believe in and relate to Him."

The more cognizant we are of the reality of Hashem's involvement in our lives, the easier it will be to believe in and relate to Him. If we succeed in perceiving how Hashem is "alive" in our own lives, our *tefillos* will gain a special quality similar to Yitzchak's *tefillos* when he prayed at Be'er Lachai Ro'i.

(*Alei Shur*, Vol. II, p. 650)

15.4 THE BREAD OF MAN

God made the universe to serve the needs of His purpose, to bring man close to Himself. If man uses the world rightly, he draws nearer to his goal of closeness. But there is more than that: the world itself draws nearer to its goal of perfection, the banishment of evil and the reign of holiness. And what if man rebels and uses the world for the gratification of his material desires? Then the world itself becomes debased and draws back from its goal, as the Sages say:

> והנה טרם שנשא יצחק אשה, הראו לו כל מה שיארע לבניו עד סוף עקבתא דמשיחא, וראה כי בזמן ההוא בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא, כדאיתא בסוטה (דף מ"ט ע"ב), וכוונתם ז"ל לומר שאפילו קיום התורה והמצות יקיימו בחוצפה ובגסות יתירה. וגם בעת התפלה, שעל האדם להתפלל בהכנעה ובשפלות,
>
> וביקש יצחק אבינו לבטל החוצפא יסגא של עקבתא דמשיחא, כי לא יוכלו לפעול גאולתם בתפלה שלא בהכנעה, כי תפלה באופן של חזקה, אין פועלים אלא לזמן מועט. וכמו שאנו

We have said that when Adam sinned he was transformed from a cultivated field to a fallow one that lacked the ability to give forth man's intended produce. Man's external world, which was made to reflect his spiritual state, underwent a similar change. The food that the earth brought forth for man became corrupted in a way that parallelled the corruption which had taken place in man himself. Before he

What must be done with the earth's harvest must be done with man's spiritual produce too. His longing for his Creator cannot be fitly expressed until he rids himself of the various drives (collectively known as the *yetzer hara)* which debase his "fruit." Divine service today must be threshed, winnowed, ground, and sifted for it to be acceptably clean from its contamination. The ability to do so, and thereby regain the state of a "fruitful garden," is the heritage of the Fathers to the Jewish people.

> אדם הראשון היה קודם חטאו בדרגת גן־עדן, כבר הסברנו (בכרך ב' במאמרי חטא אדה"ר, עי"ש) שהוא הכיר שהרוחניות היא היא המציאות, והגשם הוא אך לבוש שמסתיר את המציאות האמיתית. הוא קבל את מזונו וכל חייותו מעולם הרוחני, בלי הסתר הגשמיות, כאמרם ז"ל: "מלאכים היו ציילין לו בשר ומסננים לו יין" (עי' אבות דרבי נתן פ"א, ח'). כיון שחטא אדם הראשון, נכנס בו היצר הרע, זוהמתו של הנחש, והוריד את כל העולם למצב של הסתר, עד שנדמה כאילו הגשם הוא המציאות האמיתית. זהי
>
> הקללה של "בזעת אפיך תאכל לחם", כלומר, שנעשה הסתר של טבע, הסתר של סבה ומסובב, שמסתיר את יד ה' מתוך מעטה של חומריות. תיקון חטא אדם הראשון הוא שהאדם ישתדל לצאת ולהתעלות מעל הסתר זה של הטבע ושל "כחי ועוצם ידי", שבו חושב האדם להשתלט על הטבע, עד שיבחין ברור בהכרה פנימית שהרוחניות רק היא המציאות, וכלפיה אין לגשם ממשות אמיתית, ונוצר אך לנסיון; כמו הלברוש הגשמי שלבשו
>
> ובאבנדרהם כתב וז"ל: 'ונקראת זאת התפלה מנחה, מפני שבשעה עשירית מן היום שנברא בו אדם הראשון חטא, וזהו שכתוב (ג, ח) "לרוח היום" ומתרגמינן "למנח יומא". ודבריו צריכים ביאור, מדוע נקרא שם התפילה על שם שעת החטא של אדם הראשון דוקא. ולפי מה שנתבאר הדברים מאירים, שתיקון החטא הושלם ע"י עבודתו של יצחק, וזהו בכלל כוונתם ז"ל שיצחק תיקן תפילת המנחה שהיא בזמן החטא. אמנם כיון שעיקר התיקון נעשה ע"י אברהם אבינו, ורק השלמת התיקון נעשתה ע"י יצחק, נמצא שתפלת המנחה היא כהשלמה לתפילת השחר שהיא עיקר התפילה, ועל כן אף תפלת המנחה היא 'צלותיה דאברהם'.
>
> והנה כמו כן האמהות תקנו את חטאה של חוה, כי על מה שקלקלה חוה, ויתנו לאשה שלש מצוות, נדה, חלה, הדלקת הנר. וכאמרם ז"ל (תנחומא מצורע יז) היא כבתה נרו של עולם תדליק את הנר. היא שפכה דמו של עולם תשפך דמה תקיים מצות נדה. היא קלקלה חלתו של עולם תפריש חלה. וכולן נתקנו על ידי שרה, כמ"ש החזקוני (כד, סז) שעל כן אמרו ז"ל (בראשית רבה פ"ס, טו) שהיתה עיסת שרה מתברכת שהוא כנגד הפרשת החלה, ונר דלוק מערב שבת לערב שבת כנגד הדלקת הנר, וענן קשור על פתח האהל כנגד פתחי נדה שהיתה טהורה מהן. המשך והשלמת התיקון היה ע"י רבקה שנכנסה במקומה של שרה, כפי שמבואר רש"י (כד, סז) "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו", 'ויביאה האהלה והרי היא שרה אמו, כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו. שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש ערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו, וכשבאת רבקה חזרו'.
>
> יתר על כן אמרו בזוה"ק (ח"א—קפ"א, ב'. קפ"ב, א') לעת ערב — דא ערב שבת, דאיהו זמנא דאלף שתיתאה, לעת ערב כד"א (תהלים ק"ד, כ"ג) ולעבודתו עדי ערב, וכתיב (בנ"ל) (אוי) כי יגטו צללי ערב הרי שתפלתו היתה בייחוד לעת עקבתא דמשיחא, שאז גדול הקטרוג, ורמז לדבר כי "אוי" ר"ת ייתי ולא אחמיניה (סנהדרין צ"ח, ב') והתפלל שיתבטלו הקטרוגים גם באותה עת.
>
> ונפלא בזה מה שכבר תמהו למה נקראת התפלה בשם "מנחה", כי מאחר שעיקר כונתו היתה על זמן הגאולה, לכן נקראת תפלתו "מנחה", ע"ש הכתוב (ישעיה י"ד, ג') והיה ביום הניח ה' לך מעצבך ומרגזך, והיינו לעתיד לבא, שאז תהיה מנוחה שלימה לישראל מכל הקמים עליהם.